

Fejezetek az újság történetéből

A Gazetta és a Kurir szavak értelme, eredete A papíros - Az első „gőzgép” az újságnyomtatásban

Megint Kínával kell kezdenünk. Pekingben már Kr. u. 970-ben tussal bekent fabetűkkel selyem papírral nyomtatták a KING PAO című első nyomtatványokat, amelyek a császári család hírei mellett irodalmi és művészeti kérdésekkel is foglalkoztak. Sőt „szerkesztői üzeneteik” is voltak.

Európa első lapkiadója Julius Caesar volt. Kiadványát „Acta Diurna”-nak nevezte el. Eleinte csak rendeleteit közölte benne, később azonban a cirkusok műsorát, majd a természeti és időjárási jelenségeket is tudomására adta a „mélyen tisztelt” olvasóinak. Sőt volt pletyka rovata is, amely nemsokában különbözött a mai lapok „társadalmi rovatától”.

Ezek azonban még nem nevezhetők a mai értelemben vett újságoknak, mert nem a nagy tömeg részére, hanem egyes kiváltságosoknak vagy ügyvivőknek íródtak.

A mai hírlap olasz eredetű és háború szülöttje. Velence 1563-ban a törökkel állott hadban. A háború fordulatait a nagyhatalmú tanács kézzel frott plakátokon hozta a lakosság tudomására, amelyeket a házfalakra ragasztott.

A hírközlésnek ez újszerűségére felfigyeltek Velence élelmes kalmárai, leutánozták, de nem ragasztották a falakra, hanem pénzért árusították és a háborús híreken kívül áruik árnyolymait is közölték bennük. Akárcsak napjainkban széles e világon a közgazdasági rovatokban. A lap ára egy velencei váltópénz azaz egy gazetta volt. Pénzről nevezték el magát a lapot is a nép szája és még ma is sok olasz, francia és angol újság nevében megtaláljuk a „gazetta” elnevezést.

A magyar „újság” szó újdonságok közlésére céloz. A német Theiding, azaz — Zeitung szó megtörtént eseteket jelent és a franciák „courrier”-je futarak útján terjesztett hírekről beszél.

A francia forradalomig nem volt földrészünknek — Angliát nem számítva hozzá, mert hiszen ő a splendid isolation-t vallotta — olyan sajtója, amely szabadon, cenzura nélkül írhatott volna. Az első szabad sajtótermék Maratnak a forradalom vérebének az „Ami du peuple”-je volt. (A szabadságnak nem sok öröme tellett benne).

A nevesebb francia lapok, mint amilyen a Gazette de France, a Journal de Soir, vagy a Figaro volt, már az 1790-es években szerződötett újságíró gárdával és helyszíni tudósítokkal dolgoztak, de az utcai árusítás még 1830-ban sem ismerték.

Németországban 1798-ban Colta, tübingeni könyvkiadó megalapítja az „Allgemeine Zeitungot” és szerkesztőnek szerződöteti Schillert. Külföldi tudósítokat szerződötett, 1824-ben már gőzgéppel nyomtatja a lapját és újszerű rovatokkal telíti meg. Érdekes, hogy az ő lapjában szerepelnek először a világon — nekrológok.

Weimarban jelent meg az első kimondottan ellenzéki lap, amely már a nevében célzott ellenzéki állásfoglalására: az „Oppositions-Blatt”. A nagy Wieland költő fia szerkesztette, bátor hangú tartalommal töltve meg lapjait. De csakhamar az ellenzéki lapok sorsára jutott...

1810 és 1820 között láttak napvilágot Németországban a „Beobachtungen”, de rövid életűek voltak és csak 100 év múlva támasztotta fel őket újra Hitler.

Angliában 1702-ben indult meg az első napilap. A Times-t 1788-ban alapították.

Magyarországon az első magyar nyelvű újságot Ráth Mátyas alapította 1780-ban, Pozsonyban. Egy évvel előbb egy „Előre való tudakozódás”-t bocsátott ki, amelyben megkérdezi, hogy „... vallyon találkoznának-e elegendő számmal Hazájukat és Nemzetüket igazán szerető Magyar Hazafiak, akik magyar nyelven íratandó új Hírekre, vagyis Hirmondó levelekre szert tenni kívánnának?”

Fel vagyon jegyezve, hogy 318 előfizető iratkozott fel, mire „az előfizetőknek e magas számára” támaszkodva megjelent a „Magyar Hirmondó első esztendeje, azaz 1780. költ. tudósító levelei. Pozsonyban. Patzók Ferenc Ágoston betűivel”.

Az újság csak 8 évig élt, de úttörő munkát végzett a magyar újságírás történetében.

Soroljuk fel röviden egy pár ország újságainak érdekes adatait: Olaszország legrégebb lapja az 1797-ben megjelent Gazetta di Genova. Oroszországban német újság volt az első: a St. Petersburger Zeitung. Finnországban svéd nyelven jelentek meg az első újságok. Északamerika első újságja az 1673-ban megjelent Myflower. Igazi amerikai különlegesség volt a Cherokee Phönix, a cserokéz indiánok lapja, amelyet egy telivér indián szerkesztett, félig angol, félig indián nyelven.

Kína legnépszerűbb lapja a „Se-cou-se-pas” (Futóhírek) volt, amely az első oldal bal sarkában kiáltó betűkkel hirdette: „Becsüld meg közleményeinket, mert a nyomtatott betű értéke felbecsülhetetlen”. A lappél-

dányokat össze kellett gyűjteni és az Irodalom Temp-lomban ünnepélyes keretek között égették el.

Az újság, mint üz'et — Hirdetések

Tetemes legális jövedelemre akkor kezdtek szert tenni, amikor rájöttek a hirdetés közlésnek, mint üzletnek módozataira. Ez is Páris ötlete volt.

Több mint 200 évvel ezelőtt jelent meg, egyik párisi lapban az első apróhirdetés, amely arról szólt, hogy egy gyöngyör eladó. Rögtön utána inasokat kerestek az újságok útján, majd rövidesen adtak-vettek. 1790-ben adták ki az első gyászjelentést és 1792-ben az első hymenhírt.

Természetesen a közlőknek fizetniük kellett. De fizettek szívesen, hiszen eltekinve attól, hogy az újszerűség varázsa meglepte az embereket, a kereskedők hamarosan rájöttek, miszerint abból tetemes hasznuk is keletkezik. Nagyobb lett a kereslet és megnövekedett a kínálat. A mai nemzetgazdálkodás egyik legfőbb tényezője a hirdetésnek törvényekkel szabályozott rendszere. Hogy csak pár adatot említsünk: a Neue Freie Presse című bécsi zsidó lap a háborús éveket megelőzőleg 100 oldal hirdetést hozott hetenként. Egy közepes elterjedtségű amerikai reggeli lap 10,000 hirdetést vesz fel naponta, míg a nagyobb újságoknál 60 százalékot is elér a hirdetési rész. Egy angol újság egész oldalas hirdetése 3—6000 pengőbe kerül a mostani háború előtt.

Újságkirályok

Ha mindezt tudjuk, akkor megértjük miként tudta Gordon Bennet, az USA újságkirálya 500 dollárral a zsebében a New-York Heraldot megalapítani. Mellest ő volt az első, aki az újságot az újságírók szolgálatába állította. Meggyőződéssel hirdette azt, a csak Amerikában meggyökeresedett felogását, hogy: „az újságírásnak nem az a feladata, hogy tanítson. Ha egyáltalában van célja, akkor az, hogy szenzációkkal izgalomba hozza, vagy szórakoztassa az olvasót”.

Bennet díjakat tűzött ki léghajósok, utasok és repülők versenyeire. Rikkancs-versenyt rendezett, amelyen egy csikagó újságíró győzött azzal, hogy a lap fejére íelt „sláger”, amely egy vasúti szerencsétlenség 10 halottját jelentette, amerikai szóferdítéssel (sixteen-sixty) 60-nak kiabálta. A lap ezáltal jobban fogyott. Ezt a csirkefogót rögtön maga mellé vette — propaganda vezetőnek. Amikor még nem volt Amerika és Európa között kábel, külön gyors gőzöst küldött az Európából érkező postahajó elé, hogy lapja közölhesse elsőnek az Európából érkező híreket.

Fia Bennet junior Stanleyt a fiatal, de a világ egyik legeredményesebb riporterét Afrikába küldi Livingston felkutatására. Ifj. Bennet ezzel elérte azt, hogy világrészek lesték nap-nap után a „Legsötétebb Afrikából” adott „eredeti, helyszíni tudósításokat”, amely riportok óriási bevételeket jelentettek. Stanley felfedezéseinek tudományos értékei őt már nem érdekelték. Egyébként ő volt Henry Ford szerint az utolsó, a zsidóktól független újságkiadó.

Zsidók az élen

Magyarországból vándorolt ki, a kivándorló hajó fedélzetközén szorongva, Pulitzer Salamon. Minden volt már, őszeres, lókupec, rikkancs, míg végül össetalálkozott egy hitsorsosával, akinek kevés pénze is volt már és a Salamonnak rikkancs korában szerzett tapasztalataira alapozva, lapot indítottak. Lapjuk a World, a „szenzációs hazugságok lapja”, pár év alatt az Egyesült Államok legnagyobb példányszámú újságja lett. Mert hazudni azt tudták. És mi más kellett a gyermekes lelkű amerikaiaknak, akik még ma is azt szeretik, ha ügyesen állítjuk falhoz őket.

Pulitzer építeti Amerika első felhőkarcolóját, hogy a 18 emeletes újságpalotának 90 méter magasságban fénylő arany kupolájával reklámot csináljon lapjának Halála után luxus jachtját, e csodahajót, Lady Houston, Amerikának e legamerikiasabb milliárdos leánya vette meg, hogy barátánait „pukassza”.

Pulitzernek lett versenytársa a későbbi újság-cézár Hearst.

A londoni Fleet Streeten...

E londoni streeten, amely az angol újságok szerkesztőseinek utcája, azt mondják, hogy a North-cliffek azok az emberek, akik elszántak arra, hogy egy országot gyujtsanak fel azért, hogy egy plakátot megvilágítsanak. Hetven óriási lap, köztük a Times és az Daily Mail tartozik kötelékükbe. Óriási erdőségek adják papírjaikat a cellulózért Kanadában és a

mai háború előtt mintegy heti ötvenmillió példányban jelentek meg, külön szerkesztőségekkel, Franciaország, india és Ausztrália részére.

E legnagyobb angol újságkonzern megalapítóját Harmsworthnak hívták, és — rikkancs volt fiatal korában. E lapkonzern tulajdonosa, korábban Lord Roithermere volt, ma azonban már zsidó kézre jutott ez is.

Egy másik újságkirálya Angliának Arthur Pearson, a Daily Express tulajdonosa. Ő volt az első, aki rémregények közlésével tette nagygyá lapját, de nem az angol szellemiséget.

A bulvár sajtó lapja, így nevezték Franciaországban De Girardint, ki a szenzációknak emésztést elősegítő ebédutáni feltalálására vetette magát.

A szociáldemokraták lapját a Rotschild és a Dreyfus, zsidó nagykapitalisták bankháza alapították. A talán legnagyobb francia lapot, a Le Matint egy Párisban élő galíciai zsidó, Edwards hívja életre. Később átadja egy argentinaiinak, Bunau Varillának, aki eredetileg kémkedéssel foglalkozott és aki 1903-ban az USA megbízásából (és pénzén) megalapítja a panamai köztársaságot. A hírhedt Panama-csatorna építéséhez szállított óriási mennyiségű cement hasznából alapítja Letellier a másik újsághatalmasságot, a Le Journal-t. Még jó pár példát felhozhatnánk, de ennyi is elég annak bemutatására, hogy kik irányították Franciaország közvéleményét a szabadkőműves uralom idejében.

De legyünk tárgyilagosak, Olaszországban sem voltak jobbák a viszonyok a fascizmus előtt. A Giornale d'Italia a zsidó Sonnino „gyermeké”. A Messaggerot meg éppen a párisi Dreyfus bankház segítette. Jobbára zsidó vezetéssel bíró bank alapítása volt a Popolo d'Italia és a Tribuna is. A német mammut lapvállalatok között első helyen állott Ruben Moses vállalkozása, amely Mosse néven lett világhíressé. Egy reichstagi képviselő jellemezte legtalálóbban Mosset: „Mosse megsértődne, ha valaki azt állítaná, hogy lapjainál nem mindenekfelett az üzleti érdek az első”. A szintén zsidó Ullstein cégé volt a B. Z. Am Mittag és a Vossische Zeitung.

Kiadói „trükkök”

Amikor mind hatalmasabb rikkancshadsereg árasztotta és ordította végig az utcákat, a nagy ú. n. világlapok kiadóinak új „csalétek” után kellett nézniük, mert az újságolvasó polgár előfizetési kedve egyszerre megcsappant. Mért fáradjon ő csekkel a postára, amikor kedvelt újságjait az utcán is megveheti, amikor akarja? (Megjegyzem, nagyon rossz „pénzügyi politika” részéről; vegye elő a ceruzáját és számoljon.)

Hogy a példányonként vásárlókat is a maguk pártjára hódítsa, a Times külön gőzöst bérel, azt drótnélküli táviróval szereli fel és elküldi rajta a saját külön helyszíni tudósítóit az orosz-japán háború frontjaira. Az angol-búr háború véres forgatagából tizenkilenc haditudósítója jelenti nap-nap után a háborzongató — igazságokat.

Hiteles adatok szerint az argentinai forradalomról szóló tudósítások táviratai százötvenezer pengőjébe kerültek a Timesnek, de megérte, mert „scoop” volt: eredeti tudósítások és ezért falta a lapot az utca népe és a példányszámok emelkedésére hivatkozva emelheték — a hirdetések árait is!

De voltak más „elgondolások” is. A Panama-botrány, alkalmával, a Temps kétmillió frankot kapott Eiffel mérnöktől, a párisi Eiffel-torony építőjétől, aki csúnyán belekeveredett a Panama-csatorna építési „panamájába”. A csatorna építésére 1400 milliót szedtek össze részvénykibocsátás útján. Ebből csak 65 milliót kapott a sajtó. És még egy említésre méltó eset a sok közül: 1910-ben a francia tengerészeti miniszter, Pellatan azt merte tanácsolni, hogy az angol óriás csatahajók mintája helyett a kisebb, de fürgébb hajó-típusok és búvárhajók építésére fektessék a fősúlyt. Ez elgondolásával kétségtelenül megelőzte korát, igaz — „német” elgondolás volt. A nehézipar krózusai erre összedugták a fejüket. Azután rákacsintottak a sajtóra, mire az veszettül nekirohant a miniszternek és meg is buktatta. Miért? Mert egyetlen sorhajó ötvenmillió frankba került. Azon lehetett keresni, ellenben a „dóhéjakon”? Azokon a kisebb hajógyárak is kereshettek volna. Liptót belga király, a Kongó tartománnyal kapcsolataiban zsarolták meg. A király fizetett.

**

Az újság nagy hatalom, ez tagadhatatlan. És aki komoly elgondolással végigkísérte az újságírás történetéről szóló e kivonatos ismertetésünket, hálával adózik a nemzetiszocializmusnak, amely az újságot embertársai kötelező olvasmányává igyekszik tenni.